

Oponentský posudek disertační práce

Jaroslav MRŇA, *Farní kroniky jako pramen církevních a sociálních dějin na příkladu pamětních knih farností v děkanství velkomeziříčském.*

Disertační práce, Ústav dějin křesťanského umění, Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 2017, 295 stran + 73 nečíslovaných stran příloh

Farní kroniky patří mezi specifické, ale současně velmi zajímavé a mnohostranné prameny, které se přes svou početnost a nepopiratelný význam nejen pro dějiny jednotlivých farností bohužel nestávají příliš často předmětem vědeckého historického zkoumání. Z tohoto hlediska lze disertační práci PhDr. Jaroslava Mrni, který má s daným typem pramene již alespoň základní zkušenosti,¹ uvítat.

Text disertační práce sestává z celkem šesti kapitol, zahrnujících i Úvod a Závěr. V Úvodu (s. 9–18), působivě otevřeném Ovidiovým citátem z jeho *Listů z Pontu* použitým v jedné z kronik, autor (i když bohužel zdroj tohoto citátu u citace kroniky neuvedl) představil stručně předmět, záměr a strukturu své práce a seznámil s jejími hlavními zdroji, tj. literaturou a především zkoumanými prameny. Od těchto pasáží nelze očekávat vyčerpávající úplnost, přesto bych v souvislosti se zmínkou o knihovědě a úctyhodné knihovědné publikaci P. Voita (s. 12) na jedné straně a o pomocných vědách historických (s. 13) na straně druhé – a vzhledem k tomu, že kroniky jsou rukopisnými knihami, a autor zmiňuje jejich kodikologický rozbor! – chtěla připomenout alespoň základní kodikologickou práci I. Hlaváčka *Úvod do latinské kodikologie*, kterou sice autor dále (v pozn. 31 na s. 20) zmiňuje, ale v jiném kontextu a poněkud nejasně. Ocenit chci naopak charakteristiku farních kronik jako pramene, který stojí na pomezí tzv. pragmatických písemností a tzv. ego-dokumentů, i když s ní autor poté bohužel více nepracuje – a v souvislosti s jeho připomenutím, že „pamětní knihy farností v sobě ukrývají záznamy úřední i dějepisné povahy“ je třeba zdůraznit také jejich příslušnost k narativním pramenům.

Tento aspekt se přitom výrazně odráží i v následující kapitole, nazvané „Farní kronika jako pramen církevních a sociálních dějin“ (s. 19–60) a rozčleněné do tří podkapitol. Autorovu záměru, zasadit vývoj kronikářství „do širšího kontextu vnímání dějinnosti“ (s. 19), přesněji řečeno „křesťanské dějinnosti“ (kterou blíže specifikuje na s. 19–22), asi nejvíce odpovídá první z nich, „Farní kronika a její místo v dějepisné tvorbě“ (s. 23–42), i když rekapitulace kronikářských děl, ale i historiografických zpracování „od prvopočátků do konce novověku“ (který autor spojuje poněkud překvapivě s působením F. Palackého, ale snad se jedná jen o nevhodně zvolený název podkapitoly) je pojata spíše povšečně a v nemalé míře se opírá o *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví* F. Kutnara a J. Marka. Svůj výklad autor doprovází odkazy na další sekundární literaturu a edice uváděných pramenů, i když bohužel nedůsledně (chybí např. odkazy na edice kronik z doby Karla IV., na edici kroniky Vavřince z Březové, Jirečkovu edici *Pamětí* Viléma Slavaty nebo edici pamětí J. Kořínka), text věnovaný původně vzniku kronikářských děl tak postupně pojednává i o jejich studiu a zpřístupňování – i když právě vzhledem k nim by bylo vhodné mluvit

¹ Jaroslav MRŇA, *Protocollum domesticum farnosti velkomeziříčské (1816–1938)*, České Budějovice 2009 – bakalářská práce obhájená na Ústavu archivnictví a pomocných věd historických Filosofické fakulty Jihočeské university v Českých Budějovicích.

o farních kronikách spíše jako o pamětních knihách. Za zbytečné naopak v tomto typu práce pokládám překlady latinských či německých názvů děl (např. v pozn. 57, 59, 62, 69, 75, 77, 78, 80, 94, nebo v pozn. 80, 92, 96, 97, 104), tím spíše, že rovněž nejsou uváděny důsledně (chybí např. u Balbínových *Miscellanei* nebo děl M. Ziegelbauera, B. Pitera, G. Dobnera, M. A. Voigta či F. M. Pelcla), příp. by stačilo uvést je do závorky (jako u E. Piccolominiho), ale zejména se v dalším textu běžně pracuje s latinskými výrazy (což je v pořádku). Autorovi v textu také unikly některé nepřesnosti (nejstarší velikonoční tabulky se neobjevují „již od 5. století“ (s. 25), ale již ve století 3. a 4. – viz M. Bláhová, *Historická chronologie*, s. 227; zejména má ale v tomto kontextu autor na mysli asi spíše kalendária, tedy jiný typ pramene) a rozpory (na s. 29 je zmiňován úpadek kronikářského řemesla za Karla IV., zatímco na s. 31 v souvislosti s „návazností na mistry“ mj. kronikáři doby Karla IV.).

Za jednu z nejzajímavějších částí disertace J. Mrni považuji podkapitulu věnovanou různým pohledům na farní kroniku (s. 43–55), tj. jako na pamětní knihu, úřední knihu – jimiž skutečně byly – a poněkud nezvykle i jako na „umělecké dílo“, i když z popisovaných aspektů (vazba, přídeští, předsádka, titulní strana, filigrány, jazyk!, tabulky!, ilustrace, přílohy) splňují umělecká kritéria jen některé, a to ještě ne vždy; autor si toho je sice snad vědom (viz s. 51), přesto by bylo vhodné zdůraznit, že z těchto hledisek jsou kroniky především artefaktem kodikologickým (který může zahrnovat též aspekty umělecké). Vzhledem k tomu, že hlavním důvodem (nebo jedním z hlavních důvodů) vzniku (nejen farních) kronik (jak sám autor na jiném místě uvádí), bylo zachycení různých informací pro paměť, tj. pamětní charakter, ovšem poněkud zamrzí, že nejsou připomenuty jiné podobné dokumenty, s nimiž je spojuje i vazba na různé instituce, tj. i jejich úřední charakter – tj. např. desky zemské památné nebo městské knihy stejného druhu. Úřední charakter farních kronik zvláště při absenci jiných úředních knih je naštěstí více zdůrazněn v následujících pasážích, ať už má autor na mysli jejich užívání i jakožto kopiáře či register, nebo záslužně připomíná jejich význam pro vedení účetní a majetkové agendy (s. 49). Výpovědní hodnota farních kronik jako historických pramenů (s. 56–60), a to s důrazem zejména na církevní dějiny (i z hlediska využití různých metod) a dějiny sociální, je zato poté pojednána již dosti stručně.

Za důležitou pokládám i další kapitolu, „Struktura záznamů a normy pro vedení farních kronik“ (s. 61–82), a sice především její druhou část, zaměřující se na normy. Pokud jde o strukturu záznamů (s. 64), není zcela zřejmé, nakolik byly pro tento výzkum využity skutečně všechny z uváděného „reprezentativního vzorku 915 knih farností“ (s. 61), jestliže ten byl zpracován do značné míry na základě IV. dílu *Průvodce po rukopisných fondech* (a nakolik by to bylo skutečně zvládnutelné?), nebo zda byl tento „vzorek“ využit spíše pro sledování různých forem pojmenování zkoumaného typu knih a především jejich rozdělení na „starší“ a „mladší“ pamětní knihy a zvláštní kategorii v podobě knih nazvaných „protocollum domesticum“ (doložených pouze v rámci brněnské diecéze); to by bylo vhodné objasnit v rámci obhajoby. (Poněkud nejasně působí v tomto kontextu také zmínka na s. 62 o výzkumu provedeném Ústředním muzeologickým kabinetem při Národním muzeu v letech 1968–1970, protože ten se, pokud se nemýlím, týkal obecních kronik.) Podkapitola věnovaná normám zaměřeným na vedení kronik, po nichž se J. Mrňa až úporně pídí, i když nemusely mít „iniciující význam“, ale mohly být reakcí až na již existující knihy, detailně sleduje již nejstarší z nich, které se podařilo doložit v 18. století, až po nařízení České biskupské konference z roku 1999, přičemž zahrnuje nejen církevní, ale i státní instrukce, včetně známého guberniálního

nařízení hraběte Chotka z roku 1835. Tyto pasáže jsou také snad nejdůkladněji z celé práce doloženy odkazy v poznámkovém aparátu (včetně poněkud nezvyklé citace e-mailové odpovědi dr. Stuchlé v pozn. 181 na s. 74). Výhradu mám v tomto případě (kromě nepřesného, ale častého užívání slova „formulář“, ať již s uvozovkami či bez nich, ve významu struktury či schématu záznamů) k termínu „konzistoriální kurenda“ v souvislosti s nařízením pražské arcidiecéze z 31. března 1735, kdy se jedná (oproti pozdějšímu období) ještě o tzv. jarní patenty (viz i název použité knihy z fondu Archiv pražského arcibiskupství, v níž jsou nařízení svázána, tj. „*Vernales*“).

Následující, dosti rozsáhlá kapitola nese název „Historický vývoj velkomeziříčského děkanství“ (s. 83–162), který je ovšem poněkud nepřesný, přičemž nejde o to, že je zahrnut nejen vývoj děkanství, protože ten lze od dějin samotného města obtížně oddělit. Podstatnější je, že přestože autor, který text rozdělil do několika částí podle historických období, sice vychází pro starší etapy převážně z odborné a regionální historické literatury, ojediněle doplněné odkazy na kroniky, a podává tak celkem standardní přehled dějin vymezeného regionu, pro období od konce 18. věku a obě století následující se postupně stále více odvolává zejména na dochované farní kroniky a navíc doplňuje text četnými a někdy rozsáhlými citacemi z nich. Název kapitoly by tak měl znít spíše „Historický vývoj velkomeziříčského děkanství pohledem farních kronik“, či ještě lépe by měly tyto pasáže následovat až později, po představení příslušných kronik, a posloužit ke sledování jejich výpovědní hodnoty. Vhodné by rovněž bylo více či častěji konfrontovat některé uváděné informace s jinými zdroji (např. výsledky voleb na s. 130–131, sčítání lidu na s. 132), zvláště když tuto potřebu sám autor zdůrazňuje (s. 259), třebaže tak sám občas i činí. Využití kronik a jejich úhlu pohledu odpovídá také výběr informací – zatímco některým událostem či skutečnostem je věnováno dosti prostoru (např. císařským manévřům na s. 118–121, nebo II. vatikánskému koncilu na s. 152, který ovšem při vši úctě k jeho významu nejspíše není nejdůležitější událostí z hlediska dějin Velkého Meziříčí), jiné uvedeny nejsou, resp. není ani zřejmé, zda o nich kroniky pojednávají (zajímalo by mě např., zda je v kronikách zmíněno hnutí „*Pacem in terris*“) – což by ovšem patřilo opět hlavně do výkladu o obsahu kronik. Z hlediska církevního vývoje by bylo také vhodné doplnit tabelární přehledy far a filiálek a jejich změn, duchovních správců, příp. počtu (a názvů) osad či počtu farníků, nebo mapky (dokládající změny složení děkanství nebo změny hranic), protože v disertaci jsou sice mnohé z těchto údajů obsaženy, ale poněkud se v textu ztrácejí. Stranou ponechám některé nepřesnosti v textu (např. na s. 138 a 139), mám však, ač nerada (protože vím, že tyto zkušenosti autor získal), připomínky k editovaným textům: z neznámého důvodu (i když nepochybně nedopatřením) se u zkratk rozepsaných v hranatých závorkách mnohokrát objevuje za druhou z těchto závorek tečka uprostřed věty, gramatické chyby jsou editovány bez příslušného připomenutí jejich výskytu vykřičníkem v hranaté závorce, poznámky autora nejsou uvedeny v hranatých závorkách (jejichž připojení by stačilo), pro citaci textu na s. 109–110 byla nezvykle (a ojediněle a nezdůvodněně) použita transliterace.

Nejrozsáhlejší kapitolou disertační práce J. Mrni je kapitola čtvrtá, věnovaná přímo farním kronikám sedmnácti inkorporovaných farností velkomeziříčského děkanství (s. 163–258). Současně se vzhledem k výše zmíněnému nevelkému dosavadnímu historiografickému zájmu jedná o kapitolu asi nejzáslužnější, tím spíše, že nepřístupňuje farní kroniky jen z jednoho benefícia, ale z celého církevního obvodu, což je zatím spíše výjimkou (kromě

diplomové práce L. Staňka, věnované pamětním knihám farností vikariátu Volyně,² kterou J. Mrňa i zmiňuje, ale dále ji nevyužívá ani se jí neinspire, např. co se týče popisu, struktury či obsahu kronik, nebo případně vzájemné komparace).

V jednotlivých podkapitolách autor představuje kroniky dochované (na různých místech) pro příslušné farnosti, a to, jak sám uvádí, formou „částečného“ kodikologického rozboru vnějších a vnitřních znaků a popisu jednotlivých rukopisů, přičemž vychází s platných *Zásad popisu rukopisů*, i když jeho záznamy jsou zjednodušené; to je ovšem legitimní, zvláště vzhledem k účelu popisu. Přesto by bylo vhodné doplnit informace o počtu stran, ohledně paginace pak údaj, zda je původní či novodobá. Za dosti nestandardní pak pokládám uvádění velikosti rukopisů (!) podle tištěných (!) knih, které autor z neznámého důvodu zvolil, zvláště když foliový i kvartový formát vykazují (i podle autora, s. 163) nemalý rozptyl; v tomto případě by bylo rozhodně vhodnější uvádět velikost klasicky v milimetrech či centimetrech. Textu a přehlednosti podávaných informací by také prospělo jasné označování jednotlivých exemplářů kronik (jichž se ve farnostech dochovalo různé množství), třeba i formou pomocného značení a číslování, příp. sestavení základních údajů (název, časové rozpětí, jazyk, autor, počet stran) do tabulky. Pokud jde o další údaje, několikrát je zmiňována „paleografická analýza“ (s. 228, 234), není ale uvedeno, na základě čeho, naopak se nabízí otázka, zda v případě „neznámého autora“ (s. 168, 171) nebylo možno provést jeho určení podle písma jiných textů?

U všech kronik je nejvíce pozornosti věnováno jejich obsahu a struktuře (kterou autor tvrdošijně, leč nepřesně, označuje slovem „formulář“, aniž by tento pojem či nakládání s ním blíže objasnil), přičemž jako předloha pro ně je chápána farní kronika velkomeziříčské farnosti (*Protocollum domesticum parochiae Magno Meseritschensis*) jakožto nejlépe dochovaný exemplář v této podobě – a s ním jsou pak srovnávány podobně vedené rukopisy pamětních knih sledovaných farností, čímž se autor snaží dobrat toho, nakolik rigorózní dané schéma bylo; zajímavé je, že v některých kronikách podle něho byly záznamy činěny ještě v nedávné době.

Co se týče této kapitoly, měla bych i některé drobné připomínky – na s. 164 bylo opomenuto převedení chronogramu na číselný údaj, v pozn. 733 na s. 204 chybí odkaz na zdroj určení papírny v Ivančicích podle filigránu, nápisy nebyly psány „tuží“ (např. s. 178, 180, aj.), ale „tuší“, u „naprostého originálu“ radostínské pamětní knihy (s. 225) má autor zřejmě na mysli „unikát“ (jak správně používá na s. 255), protože originály jsou, jak předpokládám, všechny kroniky, a na s. 232 jsou míněni nepochybně nejen presidenti ČSSR (protože ti byli jen tři).

Na závěr čtvrté kapitoly zařadil J. Mrňa shrnutí a zhodnocení údajů získaných z představených pamětních knih, i když bohužel dosti stručné (s. 248–258), takže obsahuje jen základní rekapitulaci, doplněnou grafy sledujícími výskyt jazyků a počátky vedení kronik, jimiž (např. příčinami vzniku) se ale autor v textu jinak příliš nezabývá.

Toto stručné shrnutí přitom představuje de facto doplněk Závěru (s. 259–268), ve kterém ovšem autor kromě další rekapitulace, jaká je hlavním cílem těchto pasáží, uvádí i zcela nové informace. Ty se týkají užívání norem upravujících vedení pamětních knih „v diecézích na území států bezprostředně sousedících s českými diecézemi“, tj. na Slovensku, Rakousku a SRN a Polsku (s. 261–267), není ale zřejmé, proč tyto jinak zajímavé informace autor

² Libor STANĚK, *Pamětní knihy farností Volyňského vikariátu 17.–19. stol. ve vzájemné komparaci*, České Budějovice 2012 – diplomová práce obhájená na Ústavu archivnictví a PVH Filosofické fakulty Jihočeské university v Českých Budějovicích.

neuedl v druhé kapitole, zabývající se normami. (Autor konzultoval tyto otázky v příslušných diecézích, jak vyplývá z pozn. 1030, 1036 a 1037 – přitom ale opravdu nebývá zvykem, aby byly poznámky psány náhle v jiném jazyce. K pozn. 1028 mám kromě toho ještě připomínku: Celovec není česky Gurk, ale Klagenfurt – i když tento posun zřejmě vznikl tím, že v 19. stol. už mělo původní biskupství v Gurku sídlo v Klagenfurtu.) Na skutečný závěr tak zbylo jen několik nemnoho říkajících odstavců.

Disertační práce J. Mrni dále obsahuje obvyklé náležitosti v podobě seznamu zkratk a použitých pramenů a literatury (s. 271–292) a poté četné přílohy včetně jejich seznamu (s. 293–294). Jejich obsahem je kromě několika kreseb či reprodukcí map velkomeziříčského děkanství a ilustrativních fotografií především kronik zejména „Přehled užitých pamětních knih farností v české a moravské církevní provincii“ (Příloha č. 16), který autor (jak bylo zmíněno již výše) označuje jako „reprezentativní vzorek“; přiznám se, že i když považuji tento soupis za cenný, uvedený název je mi poněkud nejasný – nejedná se tedy o celkový přehled dochovaných kronik v české a moravské církevní provincii, ale pouze o výběr? A na základě jakého kritéria? Slovo „užitých“ se v názvu přílohy zřejmě ocitlo omylem, protože pokud tomu správně rozumím, skutečně v práci „užité“ knihy jsou pouze ty z velkomeziříčského děkanství, ostatní se staly pouze podkladem pro připojené souhrnné grafy.

Text práce je naštěstí psán poměrně čtivým jazykem bez výrazného množství chyb či překlepů, i když se autor zcela nevyhnul některým vybočením z vazby nebo chybám v interpunkci, které však rozhodně nepřesahují neúnosnou mez.

Pokud jde o celkové hodnocení, disertace bohužel působí poněkud rozpačitě a rozporuplně. Autor si stanovil zajímavé, ale současně i ne zcela snadné cíle, které se mu v úplnosti nepodařilo splnit. Výsledku však nebyl uzpůsoben ani celkový název práce, ani názvy některých kapitol, které by bylo vhodné lépe promyslet, stejně jako používání různých termínů či jejich synonym (farní kronika nebo pamětní kniha, formulář) nebo výslednou strukturu celé práce (resp. zařazení některých pasáží). Také provedený kodikologický popis nebyl proveden důsledně, na výpovědní hodnotu farních kronik se příliš nedostalo. Hlavním přínosem disertační práce Jaroslava Mrni tak dle mého soudu zůstává jednak souhrnný text o pamětních knihách děkanství Velké Meziříčí, jejich struktuře a záznamech, jednak pojednání o normách upravujících vedení pamětních knih, významný je i sestavený přehled pamětních knih české a moravské církevní provincie. S přihlédnutím k tomu také přes uvedené připomínky a výhrady předloženou disertační práci PhDr. Jaroslava Mrni **doporučuji k obhajobě.**

V Praze dne 20. září 2017

Doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc.

Ústav archivnictví a pomocných věd historických
Filosofické fakulty Jihočeské university
v Českých Budějovicích